No. 8. September 1957.

OUDHEIDKUNDIGE KRING

Mededelingen

„RHEDEN-ROZENDAAL"

Redactie: E.J. Jansen, Hogestraat 7, Dieren.

WAAR STOND
HET OUDE GEMEENTEHUIS VAN DIEREN ?

door F. van Zadelhoff
(Slot)

Ongeveer een half jaar geleden stelde ik deze vraag naar aanleiding van het vinden van een plattegrondtekening van het gemeentehuis te Dieren in het archief van onze gemeente.

Voor zoveel nodig breng ik in herinnering, dat Dieren van 1810 tot 1818 een zelfstandige gemeente was, dus nog gedeeltelijk in de Franse overheersing.

Sinds mijn eerste mededelingen is het volgende gebleken:
In 1811 verkocht H.J. v.d Burg, blijkens afschrift van koopacte, een pand, dat hij van zijn vader had geërfd, gelegen aan de Landspassage (hoofdweg), aan de maire van Dieren, baron van Rhenen voor kazernering van de gendarmerie en gemeentehuis voor de som van *f* 1375.-
Met ingang van 1819, toen de gemeente Dieren weer aan Rheden overging en het genoemde perceel overcompleet raakte, heeft de veldwachter Vrijheid er tijdelijk in gewoond, doch bij „ordinaire" regen liep het huis reeds onder. Vreemd voor een politieman was dat Vrijheid niet kon schrijven. Hij kon zelfs zijn naam niet zetten en tekende met een x. Bonnetjes schrijven was er dus voor V. niet bij.

Wij vonden drie transacties van het pand n.l. in 1819 met een bedrag van *f* 1000.- ; in 1822 met *f* 800.- en in 1824 met *f* 650.- benevens de vermelding, dat het bouwvallig was geworden.
De gemeente van Dieren wilde er graag af, maar dit vlotte niet erg. In elf jaar tijds was het tot minder dan de helft in waarde teruggegaan.

De bewuste tekening hield een stalling in voor zes paarden.
Een nazaat van de verkoper (H.J.v.d.B.) wist mij te vertellen, dat zijn overgrootvader lijnboer was geweest en dus paarden had gehouden, echter niet waar hij had gewoond.
Wat op de tekening niet te zien is, betreft de civiele gevangenis voor 4 personen, die wordt vermeld bij de beantwoording van een vragenlijst van de Staten in 1815.

Tot zo ver verschillende gegevens, die ons maar gedeeltelijk van dienst konden zijn om de plaats van het genoemde perceel op te sporen. Uit het gegevene, dat het aan de Landspassage lag, concludeerden wij, dat dit hoogstwaarschijnlijk aan de Hogestraat moest zijn. Aan de Zutfenseweg was toen nauwelijks gebouwd, zoals uit een kaart van 1839 blijkt.
Raadpleging van het kadaster - met enige schroom, omdat dit eerst in 1832 volledig was - gaf echter na enige steekproeven tot uitkomst, dat het aan de tegenwoordige Hogestraat heeft gestaan, waar het schildersbedrijf van de heer H. Versteeg is gevestigd.
De inschrijvingen in het kadaster zijn resp. ten name van : de Gemeente van Dieren, Vrijheid, G. Dolleman, wed. G. Dolleman-Makkink, Joh. Dolleman, H. Versteeg.

GODRON EN THOMASSEN
SCHRIJVEN VELPSE GESCHIEDENIS.

door E.J. Jansen. (vervolg)

Na de Franse tijd - door Godron uitvoerig beschreven: wij komen daarop nog terug - zette hij zijn werk als koster-schoolmeester nog enige jaren voort.
We krijgen de indruk, dat Godron geen onverdienstelijk paedagoog

is geweest: „Ofschoon roede en plak bij vele onderwijzers in toepassing wordt gebragt, geloof ik niet dat langs den rug en de aangrenzende deelen den weg moet gezocht worden naar het gemoed van den leerling. Ik acht, dat zachtheid de hand van den onderwijzer moet besturen, liefde zijn richtsnoer moet zijn en alle hardheid uit de school moet verbannen zijn. Daardoor bevorder ik de achting als onderwijzer en kweek eensgezindheid tusschen kinderen en onderwijzers". Een dergelijke, zachtmoedige taal zouden we nauwelijks in de oude school durven verwachten !

Meester beschrijft vervolgens de leervakken en schijnt geen kans verzuimd te hebben om de liefde voor het Oranjehuis aan te wakkeren. Dit prikkelde de patriottisch gezinde Velpenaren niet weinig. Tegenwerking en verdachtmaking kwamen dan ook wel voor. Maar laten we onze vriend nog wat aan het woord laten:

„De schooluren worden geopend met gebed, waarop een Psalmvers wordt gezongen. Het locaal is in tweeën verdeeld. 1ste eerstbeginnenden vanaf 6 jaar, 2de jongens en meisjes boven de tien jaar. Voor eerstbeginnende gebruik ik het A-B boek, gedrukt bij Holtrop te Amsterdam. Iedere letter wordt in beeldtenisse voorgesteld. Daarna volgen de spel- en leesoefeningen en de eerste beginselen der cijferkosnt. De vingers dienen om de kleintjes tot 10 te leeren tellen, en herinneren wij eens op het bord te hebben geschreven:

De boeren in Zuid Beveland
Hebben tien vingers aan elke hand
Vijf en twintig aan handen en voeten,
Wie zou wel eens zulk een boer ontmoeten ?

De grooten leerden schrijven, lezen en geschiedenis. De gansenschagt moet goed bestuurd worden en gaf mij voor schooltijd veel werk, de meeste gingen er wat ruw mede te werk, en moest ze gedurig bijpunten. De inkt maakte ik meestal zelf en bestond uit galnoten, azijn en provinciehout (?). Gewoon liet ik deze een maand trekken alvorens in de tinnen inktpotten te doen. Twee maal per week hield ik voor de geheele klasse bijbelsche mededelingen, die zeer bevattelijk door mij waren opgesteld.
De ouders betalen het leergeld, boeken, papier etc. in geld,enkele in natura. Dat gaf aanleiding dat ik die iederen maand bezocht en hun op de hoogte hield van de vorderingen der kinderen. De schooluren zijn bepaald van 9 tot 12 en van 2 tot 4 uur. Alleen Zaterdags was er vacantie omdat ik als Custor moet zorg

dragen, de Kerk voor Zondag in orde is en de stoven na te zien, die voor den dienst moeten geplaatst worden. Heb ik begrafenissen te leiden, aanzeggingen te doen, welnu dan geschiedt dit voor schooltijd of daarna, terwijl het klokkenluien door een buurjongen werdt verricht, anders zou de school in het honderd loopen.
Buiten mijn schooluren geef ik nog privaat les bij de rijken, en stijven deze mijn niet al te ruim tractement". -

Inderdaad, men kan *f* 30.- per jaar, opklimmend tot *f* 45.- plus een nieuwe pruik en soms een gratificatie van 6 gouden rijders gerust een karig loon noemen, ook voor die tijd !
Overigens geven meesters dagboekbladen een staaltje van zijn taalkennis, waarbij blijkt, dat de spelling niet feilloos genoemd mag worden.
Het schoolhuis was versierd met een houten uithangbord, waarop aan de ene zijde een troep springende kinderen, de schoolmeester in hun midden met een kroontje op het hoofd en met het onderschrift:

Het gekroonde hoofd sweer,
Wirrewarren, Oorgetuyt,
Zinnedwelmen, Raesgeluit,
En nog duysent sulck geveert
Plaegt hem, die een school regeert.

Aan de andere kant zag men de school in behoorlijke orde, de meester in de katheder, de jongens ijverig werkend en met het onderschrift:

Hier wort met vlijt de jonghe jeugt
Gequeeckt tot wijsheid en tot deught.

(wordt vervolgd).

HISTORISCHE SPROKKELINGEN.

door

R.H. Hofenk.

IX. Een vrijbuiter op het Schaddeveld.

De romantiek is in deze nuchtere tijd geheel verdwenen; voor ruim een halve eeuw was ze er nog.

Omstreeks de eeuwwisseling, of nauwkeuriger aangeduid, tot november 1904, woonde op het toen nog zo eenzame Schaddeveld een ruwe en woeste kerel in een door hem zelf gebouwde hut.
Het was de beruchte stroper Reinder van den Brink.
Tien jaren had hij te Leeuwarden gezeten wegens moordaanslag op veldwachter Hindriks te Laag Soeren.
In 1893 vrij gekomen, begon hij weer zijn ruw stropersleven.
In een gewoon huis, bij zijn bejaarde ouders, kon hij niet leven, daarom maar een éénmanshut gebouwd in de wildernis.
De juiste plaats van de hut van Reinder is door de vele dennenaanplantingen niet meer na te gaan; naar schatting ongeveer 1 km achter de Ravenboom, vanaf de Lange Juffer gerekend.
Ze was opgetrokken van palen, oude planken en latten, met een dak van heiplaggen. Aan de voorkant een wrakke deur en een stuk ruit in een scheef kozijn.
Van binnen een ruw bed op latten, iets boven de grond.
Reinder was Oranjegezind. Boven de primitieve legerstede hing namelijk het portret van H.M. Koningin Wilhelmina.
Bij wijze van behang was 't hele vertrek beplakt met „Kikeriki's" (dat was toen het zondagsblad van de Haagse Courant).
Het overige „meubilair" bestond uit een ruwe planken tafel en een tamelijk behoorlijke stoel, benevens een potkacheltje met een pijp van cacaobussen, die boven het dak uitstak.
Aan twee kanten waren schietgaten, die uitzagen op boerekoolplanten, lokmiddel voor de konijnen.
Vlak bij de hut is een kolk geweest, waar 't regenwater bleef staan. Misschien heeft dat ook de plaats bepaald, waar de hut gebouwd moest worden.
Toen Reinder deze „put" wilde uitdiepen, stootte hij door de leembank en....het water was voorgoed weg. Reinder moest toen het water uit de Soerense sprengen betrekken.
Na november 1904 is de hut door velen bezocht.

X. Een onopgeloste moordzaak.

In de vroege morgen van de eerste december 1904 ondervonden Dierense meisjes, die op een wasserij in Laag Soeren werkten, de schrik van hun leven.
Aan de kant van de Harderwijkerweg, dicht bij „de Nachtegaal" vonden zij het lijk van een man, een mes in de hand geklemd en met een bloedende snede in de keel.
De politie werd gewaarschuwd. Ze constateerde, dat het slacht-

offer was de 46-jarige beruchte stroper Reinder van den Brink. De vorige avond 9 uur was hij het laatst levend gezien in een café aan de Harderwijkerweg te Dieren. Daar had hij nog beweerd dat hij enige vijandig gezinde personen zou vermoorden en dan de hand aan zichzelf zou slaan. Daarom had men eerst, gezien ook de toestand, waarin men het lijk vond, zelfmoord als vanzelfsprekend gevonden.
Bij nader onderzoek bleek echter, dat er een moord had plaats gehad. Reinder was doodgeschoten: verscheidene edele delen waren met grove hagel doorboord. Het schot was van verre afstand afgevuurd, want de hagelkorrels zaten ook in de benen en het schouderblad. Door het mes en de keelwonde had de moordenaar, vrij onnozel trouwens, zelfmoord willen suggereren.

Het parket uit Arnhem was de volgende dag aanwezig. Er hadden onderzoekingen plaats en ook werden enkele verdachte personen uit Dieren verhoord. Ook werd nog vastgesteld, dat in de stikdonkere nacht van 30 nov. op 1 dec. de gestalte van de vermoorde, komende uit de richting Dieren, zich had afgetekend tegen de lichten van Dieren en Doesburg, waardoor de moordenaar vrij behoorlijk kon richten.
Op 5 dec. kwam het parket nogmaals ter plaatse voor onderzoekingen. Verscheidene maanden later vond er, naar aanleiding van een vrouwentwist op de Dierense hei, nog een verhoor plaats, echter zonder resultaat.
Daarmee was de zaak uit; de moordenaar is nooit gevonden.

VAN EEN VERDWENEN ARCHIEFSTUK DER RHEDENSE MARK.

door H. Kerkkamp.

In 1746 (of begin 1747) overleed de Rhedense schout Zeger van Arnhem. Op 20 jan. '47 hield de gemeente (d.i.de mark) een vergadering en droeg de buurmeesters op „seker boek, de naam voerende van het Boere boek, off Boerright van de Gemeente Rheden" terug te vragen, benevens alle verdere papieren, welke de overledene onder zich had. Van het boerboek had hij zich „meester weten te maken".

De erfgenamen waren de kinderen: Dor.J.R., Hendrik, Stevelina en Gijsberta. Het boerboek moet o.m. als wetboek van strafrecht hebben gediend; het holtgericht beschikte over lijf en goed.
Het verzoek wordt door de oudste zoon met „gewone kregelheid" ontvangen; hij weigert en maakt „chicanes". Het boerboek noemt hij een „Chartabel, door niemand ondertekent".
Tweede vergadering van de gemeente op 25 januari; dr.v.A. wil het boerboek overgeven onder recepisse. De onderscholt met een concept er heen; v.A. „maakte zich zoek"; naar Arnhem vertrokken. Derde vergadering: verzoek tijd van overgave vast te stellen; v.A. vraagt 8 dagen uitstel voor onderzoek. Terwijl de gemeente opnieuw vergadert, maken de van A.'s bekend, het boek tegen recepisse te willen overgeven. Deze, door hen zelf opgesteld achten de markgenoten onaannemelijk: de verdere papieren worden niet genoemd, noch gerept over vergoeding van de gemaakte kosten. Eindelijk volgt boding om voor het landgerecht te verschijnen, op eis van de heer Renesse van den Brink.
De aangeklaagden zenden nog een verdediging in met allerlei haarkloverijen en spitsvondigheden.
De as van het haardvuur zal niet klappen van de onnadenkend vernietigde bescheiden, - dat is de indruk, die de lezer krijgt.
Van het boerboek is ons verder niets bekend. (Signature van Gerichtszaken van Veluwezoom).

EEN VERLOREN SCHAAP KWAM TERUG.

door E.J. Jansen.

Ons kwam ter ore, dat in Rheden nog oude archiefstukken zouden achtergebleven zijn van de voormalige Rhedermark.
Toen in 1930 de Worth-Rheder en Rhedermarken werden opgeheven en o.m. de omgeving van de Posbank aan Natuurmonumenten overging, rustte op de geërfden de plicht, de bescheiden van de mark in te leveren.
Dat dit niet ten volle gebeurd is, bleek ons, toen wij, op verzoek van de heer Rijksarchivaris te Arnhem een onderzoek instelden. Bij een der nazaten van een boerrichter vonden wij tot onze blijdschap „Het Boerrichterboek van de Worth-Rheder Mark, beginnende 26 Augustus 1840" en lopend tot 1930.

De man, die het kostbare boek zoveel jaren trouw bewaard had, was aanstonds bereid, het aan het Rijksarchief af te staan. Daardoor bewees hij, oog te hebben voor het algemeen belang. Immers, een dergelijk stuk, dat belangrijke gegevens bevat voor de dorpsgeschiedenis, kan in particulier bezit nauwelijks nut doen. Bovendien kan het gemakkelijk verloren gaan. Dat bleek ons bij verdere nasporingen.
Stukken van de Rhedermark waren door een der boerrichters meegenomen. Het spoor leidde naar Rheden, vervolgens naar den Haag en ten slotte naar Wageningen. Daar verklaarde men, dat men „die oude rommel verbrand had; het verschimmelde toch maar".

We weten niet, wat men precies verbrand heeft. Maar het blijft een verlies, dat niet kan hersteld worden.
Zulke dingen gebeuren nog dagelijks.
Het ligt zeker op de weg van onze Kring, dergelijke dingen te helpen voorkomen. Als ieder, die weet van zulke verspreide archivalia, zijn kennis doorgeeft, kunnen wij trachten, onze invloed aan te wenden om behoud te verzekeren.

Daar staat nu in Arnhem dat perkamenten Boerrichterboek. Het zal tot in lengte van dagen geraadpleegd kunnen worden door ieder, die er belang in stelt. Zo zal het op zijn best Rheden's belang kunnen dienen.

KRINGNIEUWS

Sedert het verschijnen van de laatste MEDEDELINGEN werden als lid ingeschreven:

Mevr. G. Anthing Vogel - Ruysch, Ellecom.
J.H. Bolink, Rheden.
H. Bosman, Ellecom.
Ds. J. Breukink, Bergen (N.H.).
Mevr. van Herikhuizen - Welz, Velp.
Mevr. D. Hofenk - Grave, Arnhem.
D.J. Hupkes, de Steeg.
W. Kiestra, Dieren
Mevr. E. Kiestra - Vriezen, Dieren.
Mej. L. Knottenbelt, Velp.

Mevr. E. Massink - de Rooy, Ellecom.
Mej. J. Meijerink, de Steeg.
Mr. Dr. M.S. van Oosten, Velp.
J.A. Reesink, Velp.
Mevr. D. Wouters - Brandt, Velp.
W. Zondervan, Zutphen.

Het ledental bedraagt thans : 179.

WINTERPLANNEN.

Ook voor het nu ingetreden seizoen is het Bestuur er in geslaagd, een aantal sprekers te vinden voor het houden van een lezing.

Op WOENSDAG 9 OKTOBER komt de Heer R. Hardonk uit Apeldoorn (U herinnert zich nog zijn schitterende lantaarnplaatjes van een vorige keer ?) in Hotel de Kroon te Dieren. Hij vertelt ons over het befaamde Engelanderholt te Beekbergen en behandelt de waterleiding, die de stadhouder-koning liet aanleggen van Asselt naar het Loo.

Op MAANDAG 18 NOVEMBER spreekt in hotel de Engel te De Steeg de Heer J. Butter uit Deventer over de Praehistorie van de Veluwe en elders.

Op WOENSDAG 8 JANUARI komt de ons welbekende Heer G. Elzinga uit Arnhem naar Velp, waar hij in hotel Naeff een gloednieuwe collectie lantaarnplaatjes komt vertonen, gemaakt op ons verzoek van oude prenten, e.d. van historische objecten in onze gemeenten.

Op WOENSDAG 5 FEBRUARI behandelt Dr. J.E. Bogaers uit Amersfoort te De Steeg de historisch zeer merkwaardige kerk te Elst (O.B.). Een excursie naar Elst op 5 JULI zal hierbij aansluiten.

De Algemene Ledenvergadering wordt te De Steeg gehouden op MAANDAG 17 Maart.

GESCHIEDENIS VAN ELLECOM
door A. van der Burg.

Zij, die dit boekje bestelden, zullen van hun koop geen spijt hebben gehad. De reacties waren unaniem gunstig. De stijl is onderhoudend en de inhoud begrijpelijk voor elk ontwikkeld mens.

De verkoop is bevredigend. Er zijn nog exemplaren verkrijgbaar:
te Ellecom bij de Heer A.van der Burg, Binnenweg 31,
te De Steeg bij Ir. J.F. van Oosten Slingeland, Smidsallee 4,
te Velp bij de Heer H. Kerkkamp, Kerkstraat 2, bij wie ook schriftelijk besteld kan worden op girorekening 28 12 44,
te Dieren bij de Heer E.J. Jansen, Hogestraat 7.

De prijs bedraagt *f* 2.50.

WAT WENST U ?

Verblijdend groot was het aantal reacties op deze vraag in onze laatste MEDEDELINGEN. Zo veel mogelijk zal met deze wensen rekening worden gehouden. Bij de winterplannen (zie boven) is dit reeds geschied.

PROVINCIAAL CONTACT.

Het Bestuur van onze Kring nam het initiatief tot een bijeenkomst van alle oudheidkundige verenigingen en -musea in onze provincie. Het doel was, elkaar te leren kennen en ervaringen uit te wisselen.
Op zaterdag 7 september is deze vergadering gehouden in het Arnhems Gemeentemuseum. 30 verenigingen en/of musea waren vertegenwoordigd. Het bleek, dat contact op prijs wordt gesteld.
In de toekomst zullen meer van die bijeenkomsten worden gehouden en ongetwijfeld zal onze Kring vruchten plukken van deze samenwerking. Voorlopig zullen wij als contactorgaan fungeren en de volgende bijeenkomst voorbereiden.